

Chápu, pravil jsem. Protože lid, který zplodil ty-
rana, sám bude žít jeho i jeho druhy.

To je proň zcela nutné, pravil.

Jak to myslíš? ozval jsem se. Rozzlobí-li se lid
a ozve-li se, že vůbec není spravedlivé, aby se syn,
plný sil, dával žít otcem, nýbrž právě naopak, že sy-
569a nem má být živen otec, a že ho nezplodil do tohoto
postavení proto, aby poté, co dospěje, sám otročil
svým vlastním otrokům a aby živil jeho i jeho otroky
s ostatní sebrankou, nýbrž proto, aby byl za jeho před-
sednictví zbaven bohátů a takzvaných ušlechtilých li-
dí; a nyní že mu tedy říkáš, aby z obce odešel on
sám i se svou družinou, jako když otec vyhání syna
spolu s jeho rozjásanými spolutrovníky?

Tehdy už lid, při Diovi, pravil, pozná, jaké to
b mládě sám přivedl na svět, miloval a vypěstoval, a že,
sám slabší, vyhání ty, kteří jsou mnohem silnější.

Jak to myslíš? optal jsem se. Osměl se tyran po-
stupovat vůči svému otcí násilně a bít ho, nedá-li se
přesvědčit?

Ano, pravil, když mu ovšem napřed odebere
zbraně.

Otcovrahem nazýváš tyrana, pravil jsem, a zlým
živitelem otce ve stáří, a jak se zdá, je toto už asi onou
obecně chápanou tyranidou; jak se říká, lid na útěku
c před dýmem z otroctví u svobodných lidí upadl do
ohně z panství otroků, to jest namísto oné úplné a ne-
úměrné svobody na sebe přijal to nejhorší a nejtrpčí
otroctví — pod otroky.

Ano, tohle se tímto způsobem děje často.

Co dál? řekl jsem. Nemůžeme snad už popravdě
říci, že jsme dostatečně probrali, jak tyranida vzniká
proměnou z demokracie a jaká je po svém vzniku?

Ano, naprosto dostatečně, pravil.

IX. KNIHA

Původ tyranského člověka

571a I/ Nakonec je tu k prozkoumání, pravil jsem,
sám tyranský člověk: jak se mění z demokratického,
jaký je, když vznikne, a jakým životem žije, zda ne-
šťastným či šťastným.

Ano, opravdu tu nakonec zbývá tento člověk,
pravil.

Víš, po čem ještě toužím? otázal jsem se.

Po čem?

Po výkladu o žádostech, jež jsme, zdá se mi, do-
statečně neprobrali v tom ohledu, jaké mají vlastnosti,
a které to jsou (558 a). Potrvá-li tento nedostatek i na-
b dále, zůstane zkoumání našeho předmětu hodně nejis-
té.

Snad je pro to ještě vhodná chvíle? otázal se.

Ovšem — a hled, co na nich chci vidět: některé
z nenutných rozkoší a žádostí se mi zdají protipříroze-
né. Snad jsou každému vrozeny, ale jsou-li potlačová-
ny zákony a lepšími žádostmi za pomoci rozumu, pak
se u některých lidí buď zcela vytrácejí, nebo přetrvá-
vají jen v malém počtu a slabě, a zas u jiných jsou
c mnohem silnější a četnější.

Jaké žádosti zde máš na mysli? zeptal se.

Ty, které procitají za spánku, odpověděl jsem,
tehdy, kdy jedna část duše, rozumová, mírná a ovláda-
jící druhou, spí a kdy druhá, zvířecká a divošská, nasy-
cená jídellem nebo pitím, se vzpouzí, zažene spánek
a chce vyrazit a naplnit své sklony. Víš, že v takovém
stavu se odvažuje dělat všechno, jako by byla ode vše-

ho odpoutána a zbavena studu i rozumu. Vždyť v představách ani neváhá pokoušet se o spojení d s vlastní matkou nebo s kýmkoli jiným, člověkem, bohem či zvířetem, jakkoli se poskvrnit vraždou anebo nezdržet se jakéhokoli pokrmu. Zkrátka vůbec jí nechybí nerozumnost ani nestoudnost.

Říkáš tu naprostou pravdu!

Kdykoliv se ovšem, myslím, chová člověk vůči sobě samému zdravě a rozumně, tu vchází ve spánek tak, že předtím probudil svou rozumovou část, počastoval ji krásnými myšlenkami i úvahami a vstoupil do e tichého přemítání se sebou samým; svou žádostivou část přitom nevydal nedostatku ani nadbytku, aby spála a aby svou radostí ani svým soužením nerušila nejlepší část, nýbrž aby jí — samé o sobě a nedotčené smyslovými vjemy — dopřávala zkoumat a uvědomovat si to, co nezná, ať už co bylo, co je anebo i bude; stejně utiší i vznětlivou část a usíná, aniž by vznětlivost byla rozrušena různým hněvem vůči některým lidem. Odpočívá tedy tak, že uklidní dvě části duše, uvede však v pohyb třetí, v níž se nalézá rozumové chápání: ta, jak dobře víš, se v takovém stavu nejvíce b dotýká pravdy, a tehdy se v nejmenší míře zjevují protipřírozená snová vidění.

Myslím si, že úplně tak tomu je, poznamenal.

Zde jsme se ovšem dali strhnout k poněkud obšírnějšímu výkladu; co však chceme poznat, je to, že uvnitř každého člověka je nějaký mocný, divošský a nevázaný druh žádostí, a to dokonce i v některých z nás, kteří se zdáme být spořádaní; tohle se tedy ozřejmuje ve snech. Připadá-li ti tedy, že tím něco říkám, a souhlasíš-li s tím, zamysli se nad tím!

Jistěže souhlasím.

II/ Vzpomeň si na demokratického člověka, co

jste to o něm řekli (558 c—562 a)! Utvářel se přece c od malíčka výchovou svého šetrného otce, který ctil jen žádosti vedoucí k nahromadění jmění, kdežto ty, které jsou nenutné a vznikají jen kvůli zábavě a přepychu, v účtě neměl. Je to tak?

Ano.

Když se potom takový člověk setká s lidmi prohnanejšími a plnými žádostí, jež jsme probrali, a když se z odporu k otcově šetrnosti vrhá do nejvyšší prostopánsosti a do životního způsobu oněch lidí, tu — protože měl lepší přirozenou povahu než ti, kteří ho kazili — byl tažen na obě strany a zůstal stát uprostřed obou životních návyků. A potom podle vlastního názoru uměřeně okouší obou a neprožívá ani nečestný, ani protipřírozený život — on, který se z člověka oligarchického stal člověkem demokratickým.

Tento názor jsme o takovém člověku měli, pravil, a máme.

A teď předpokládej dál, pravil jsem, že je mladý syn takového člověka, už postaršího, vychováván zase v jeho mravech.

Ano, to předpokládám.

Předpokládej však, že také k němu dochází všechno to, co se skutečněovalo u jeho otce (559 d—e 561 a): je vtažován do úplného porušování mravů, což je ovšem těmi, kteří ho k tomu táhnou, nazýváno plnou svobodou. Jeho otec i další příbuzní napomáhají těm žádostem, které leží uprostřed, kdežto oni napomáhají tomu opačnému. Kdyžkoli ti strašně čarodějové a tyranotvůrci ztrácejí naději, že toho mladého muže už udrží ve své moci, nastrojí, aby do něho byl vložen 573a nějaký neukojitelný chťíc, velitel neuzítečných a z tohoto rozdělujících žádostí, jakýsi okřídlený a obrovský trubec. Anebo za co jiného považuješ neukojitelný chťíc takových lidí?

Za nic jiného než právě za toto, pravil.

Kdykoli potom ostatní žádosti, pobzukující kolem něho, plné kadidel, masů, věnců, vín a rozkoší, uvolněných při takovém setkání, vloží do trubce, jež muž daly podávanou potravou vyrůst co nejvíc, žihadlo nenaplnitelné touhy, je v té chvíli tento velitel duše obklopen stráží šílenosti a básní: objeví-li v sobě představy nebo žádosti, jež se považují za spořádané a které ještě i pociťují stud, ubíjí je a od sebe odstrkuje až do chvíle, kdy ze sebe vyprázdnil rozumnost a naplní svou duši zvenci přivedeným šílenstvím.

Dokonale tu líčíš, pravil, vznik tyranského muže. Nenazývá se už odedávna Eros tyranem právě pro něco takového? optal jsem se.

Snad, pravil.

Dále, řekl jsem, příteli, snad má v sobě jakousi c tyranskou zpupnost i opilec?

Ovšem že mívá.

A ovšem i šílenec a pomatenec se toužebně snaží mít moc vládnout nejen lidem, ale i bohům.

Jistě, pravil.

Tyranským, příteli, se potom muž stává přesně řečeno tehdy, pravil jsem, kdykoli pro svou přirozenou povahu či pro své životní způsoby anebo pro oboují zároveň propadá pití, chřtíci a zádumčivému šílenství.

Naprosto tak.

Život tyranského muže

III/ Taktó tedy, jak se zdá, vzniká i takovýto člověk. Ale jak potom žije?

d Při hádankách platí: »Tak mi to taky řekneš!« pravil.

Řeknu, pravil jsem. Já se totiž domnívám, že potom u nich dochází k oslavám, k veselým průvodům, ke zvani hetér a ke všemu, co se tomu podobá. Vždyť Eros je v nich usazen jako tyran, který ustavičně diriguje všechnu činnost jejich duše.

Nutně, pravil.

Nevyrážejí Erosu každý den a každou noc po straně četné a mocné žádosti s přemnohými požadavky?

Ovšem, četné.

To se tedy záhy vyčerpají důchody, jsou-li jaké.

Jak ne?

A nato dochází k půjčkám a ke ztenčování majetku.

ku.

Jak by ne?

A když už je potom všechn majetek pryč, následuje nutně to, že se hojně a hluboko uhnzděné žádosti začnou ozývat hlasitým křikem a že ti lidé, jakoby poháněni bodci ostatních žádostí a především svého Erosa — který stojí v čele všem ostatním žádostem jako své osobní stráží, zběsile pobíhají a hledají, kdo co má a koho by s použitím podvodu nebo násilí 574a bylo možno okrást?

Naprosto tak! pravil.

Je nutně neproddeně odevšad snášet uloupené — anebo se nechat svírat obrovskými bolestmi a úzkostmi (568 d nn.).

Ano, to je nutné.

Tak jako měly ty rozkoše, jež v něm narůstají, převahu nad staršími a odmítaly jim, co jim náleželo, bude také i on sám považovat za stejně oprávněné, aby měl — ač mladší — více než jeho otec a matka, a aby si po vyčerpání svého podílu vybíral z rodinného jmění?

A proč ne? otázal se.

b A když mu to nedovolí, nepokusí se pak rodiče okrást a podvést?

Ovšem.

A kdyby to nemohl, potom by asi loupil s použitím násilí?

To si myslím, pravil.

Kdyby mu ten stařec a stařena, můj ctihodný příteli, kladli odpor a zápolili s ním, bude se ostýchat a zdrží se, aby neprovedl něco, co je hodno tyрана?

Ve věci rodičů takového člověka vůbec nejsem klidný, pravil.

Ale, Adeimante, při Diiovi! Zdá se ti, že kvůli hētē, která se stala jeho milou až v poslední době a není k němu nutně poutána, dá takovýto člověk bít ode dávna mu milou a pro něho nezbytnou matku, anebo zas kvůli urostlému milci teprve z nedávné doby, nijak pro něho nutnému, by dal bít věkem pokročilého a pro něho nutného starce, svého otce a nejstaršího ze svých přátel, a že by dopustil, aby tito lidé sloužili jako otroci oněm, pokud by si je dovedl do téhož domu?

Při Diiovi, ano, prohlásil.

Zdá se být opravdu velkým požechnáním, pravil jsem já, přivést na svět syna s tyranskými sklony!

To tedy určitě, řekl.

d Co potom? Nedostává-li se už takovému člověku otcova a matčina jmění a usadil-li se už v něm početný roj rozkoší, neodváží se nejdřív sáhnout na zeď nějakého domu nebo na plášť pozdního nočního chodce a nevymete potom po těchto zkušenosstech nějakou svatyni? A v této situaci nad těmito představami o tom, co je krásné a co hanebné, všeobecně uznávanými, které měl v sobě od dětství, nabudou za pomoci Eróta převažou představy jiné, nedávno vypuštěné z otroctví a tvořící Erótovu osobní stráž; ty se mu dříve,

v době, kdy ještě býval podřízen zákonům a otci a kdy e v sobě choval demokratickou správu, vybavovaly jen ve spánku jako snová vidění; jakmile je však ovládnut tyranidou Eróta (573 b) a je už trvale ve skutečnosti takový, jakým se jen zřídka stával ve snu, nezdrží se žádného hrůzného zločinu, jídla nebo skutku: vždyť 575a Erós, který v něm žije tyranským způsobem života v naprostém bezvládní a bez zákonů, povede — jelikož sám je jediným vládcem — toho, kdo ho v sobě má, jako svou vlastní obec do nejmělejšího podniku, z jehož výtěžku Erós bude moci živit sám sebe i hluchící dav kolem. Jedna část tohoto davu věšla do tohoto člověka ze špatné společnosti zvenčí, kdežto druhá vznikla uvnitř něho uvolněním jeho dosavadních mravů i jeho samého a byla vypuštěna na svobodu. A není toto skutečně život takového člověka?

Ano, to je, přisvědčil.

A je-li ovšem v obci takových lidí jen malý počet b a zbylý dav je při rozumu, pravil jsem já, tu z obce odejdou a slouží jako osobní stráž u nějakého jiného tyрана, anebo je-li kde válka, slouží za žold. Vyskytnou-li se však ve chvílích míru a pokoje, zůstávají na místě a ve své obci se dopouštějí mnoha malých přeštoků.

Co tím myslíš?

Tak kradou, loupí v domech, odřezávají měče s penězi, okrádají o šaty, vylupují svatyně, prodávají do otroctví svobodné lidi; tak se rovněž stává, že jsou-li schopni veřejně mluvit, také křivě svědčí a přijímají úplatky.

c Jsou to jistě nepatrné přestupky, co uvádíš, pravil, ovšem jen pokud je takovýchto lidí malý počet.

Malé věci jsou ovšem vzhledem k velkým malé, pravil jsem já, a toto vše zase tyranovi nesahá, jak říká-

me, ani po kolena, hledíme-li na zubožení a ožebračení města. — Jsou-li ovšem potom v obci takoví lidé, i jiní, kteří s nimi jdou v jedné řadě ve velkém počtu, a svůj počet si uvědomují, jsou to potom oni, kteří pomocí zaslíbenosti lidu přivádějí tyрана na svět, a to toho člověka, který má z nich nejvíce v duši toho největšího a nejúplnějšiho tyрана.

Přirozeně, pravil. Vždyť by to byl tyran nad tyranými.

Pokud ovšem oni dobrovolně ustoupí. Ovšem nepovolí-li mu to obec, tu on bude opět stejným způsobem trestat ji jako druhdý svého otce a matku (574 c) a bude si přivádět nové druhy; pod nimi bude mít zotročenu a v otroctví bude chovat svou kdysi sobě milou mateřskou zemi, mateřčinu, jak to říkají Kréťané, a otcinu. To by byl konečný vrchol tužby takového muže.

Ano, toto, docela tak, zvolal.

Nejsou potom títo lidé právě takoví i ve svém soukromém životě, pravil jsem já, a to už předtím, než se ujmou vlády? Padají nejprve sami na zem před těmi, s nimiž se stýkají či s nimiž se scházejí buď jako se svými lichotníky, připravenými jim posloužit vším, anebo potřebují-li něco od někoho, a drze na sebe berou podobu jakoby blízkých přátel — ale když uspějí, vystupují už zase jako cizí?

Docela tak.

Žijí tedy po celý život jako lidé, kteří nejsou přáteli nikdy a pro nikoho, nýbrž neustále jsou jednomu pánému nebo druhému otrokem; avšak okusit nezávislosti a pravého přátelství není tyranská povaha vůbec schopna.

Naprosto není.

Nenazývali bychom potom takovéhle lidi oprávněně nehodnými důvěry?

Jak by ne?

A jistě i nanějš nespravedlivými — pokud jsme b se v předchozích výkladech správně dohodli o tom, co je to spravedlnost (442 e).

Ale jistě, určitě správně, pravil.

Shrňme tedy, pravil jsem já, kdo je nejhorší muž. Snad ten, kdo by ve bdění byl tím, kterého jsme zachytili ve snění (574 d—e; 571 c—d).
Ovšem.

Tedy: tímto člověkem se stává ten, kdo je svou povahou tyranem nad tyranu a začne vládnout jako samovládce. Oč déle ve své tyranské vládě žije, o to spíše se takovým stává.

To je naprosto nutné, pravil Glaukón, a vložil se tak do rozmluvy.

IV/ Ten, kdo se projevuje jako největší bídač, c projeví se potom i jako největší nešťastník? pronesl jsem já. A ten, kdo bude po nejdelší dobu a co nejvýrazněji tyranem, se nejvýrazněji a na nejdelší dobu opravdu právě takovým stane? Početný dav o tom mívá početná mínění.

Musí tomu tak ovšem zcela nutně být, prohlásil.

Odpovídal by tedy, řekl jsem, tyranský člověk tyransky spravované obci a demokratický člověk obci spravované demokraticky — a v dalších případech by tomu bylo právě tak?

A jak jinak?

Potom tedy platí: v jakém vztahu je vzhledem k dokonalosti a k blaženosti obec k obci, v takovém je i muž k mužii.

d Jak také ne?

V jakém poměru je potom vzhledem k dokonalosti obec spravovaná tyranem vůči obci spravované králem, jakou jsme probrali prve?

Ve zcela opačném, odpověděl. Jedna z nich je přece ta zcela nejlepší, druhá zcela nejhorší.

Nezeptám se tě, řekl jsem, kterou z těch dvou máš vždy na mysli, vždyť je to zřejmé. Ale o jejich bláženosti a ubohosti soudíš stejně nebo jinak? A nezustáme u pohledu na tyrana, že je pouze jeden, anebo snad že je kolem něho několik málo lidí, ale projevíme své mínění až poté, co do ní celé pronikneme a zhlédneme ji tak, jako je třeba do obce vejít a rozhlédnout se po ní celé.

K tomu nás správce nabádáš, pravil. A každému je jasné, že neexistuje obec nešťastnější než ta, kterou spravuje tyran, ani šťastnější než ta, kterou spravuje král.

577a Snad bych tedy nabádal správně, jestliže bych k témuž vybízel i co se týče jednotlivců. Soudím totiž, že o těch má rozhodovat jen ten, kdo je svým myšlením schopen proniknout do povahy jednotlivého člověka a v ní se porozhlédnout, a ne ten, kdo se dá jako malé dítě ohromit při vnějším pohledu okázalostí tyranů, kterou předvádějí povrchním divákům, nýbrž kdo dovede celou záležitost přehlédnout dostatečně. Když bych se potom domníval, že my všichni máme naslouchat onomu muži (který by jednak byl schopen to posoudit, jednak by s ním bydlil v jeho paláci a byl u všech jednání v domě), kterak se tyran ke každému v domě chová — a přitom by ho bylo nejlépe možno spatřit bez jeho divadelní masky — a také jak se staví v pohnutých chvílích veřejného života; kdybychom ho potom, protože ten muž toto všechno viděl na vlastní oči, vyzývali, aby nám sdělil, jak se to s tyranem má v otázce jeho štěstí a neštěstí ve srovnání s jinými . . .

Nanejvýš správně bys ho k tomu vyzýval, poznal.

Máme si, prosím, představit, pravil jsem já, že sami patříme k těm, kdo mají schopnost tohle posoudit a že jsme na takové lidi už také narazili, abychom tak získali někoho, kdo zodpoví naše dotazy?

Ovšem, ano.

Život tyrana — první důkaz ubohosti nespravedlivého

c V/ Pak tedy uvažuj takto, řekl jsem. Měj stále na paměti podobnost mezi obcí a mužem a takto to obojí bod za bodem rozebírej a říkej, co se v každém z toho děje.

A co se děje? otázal se.

Nejdříve vezmeme obec, pravil jsem — řekneš, že tyranem spravovaná obec je svobodná nebo otrocká?

Co nejvíc otrocká, odpověděl.

A přece v ní vidíš pány a svobodné lidi!

Vidím, pravil, ale těch je nějak málo; obecně řečeno všechnen její celek je neústojně a uboze otrocký — včetně své nejslušnější složky.

d Je-li tedy muž podoben obci, potom snad, prohlásil jsem, bude nutně existovat týž řád i v něm: jeho duše bude plna otroctví a nesvobody, otročit budou právě ty její části, jež jsou nejslušnější, a pánem v ní bude to, co tvoří jen její malou část a co je nejhorší a nejběsilější?

Ano, nutně, pravil.

Co tedy? Prohlásíš o takové duši, že je otrocká nebo svobodná?

Aspoň já ji jistě prohlásím za otrockou!

Potom ovšem otrocká a tyranem spravovaná obec naprosto nedělá to, co sama chce?

Ovšem.

e A tyranem ovládaná duše — chce tu mluvit o celé duši — nebude tedy naprosto konat to, co chce, nýbrž ježto je stále násilně pobádána, bude plna rozrušení a pozdní lítosti (547 a).

Jak by také nebyla?

Musí být tyranem ovládaná obec nutně bohatá nebo chudá?

Chudá.

578a A také tyranem ovládaná duše je tedy nutně stále nuzná a nedosycená.

Ano, tak tomu musí být.

A dále? Nebude potom taková obec i takový člověk nutně plný strachu?

Naprosto nutně.

Najde se podle tebe v některé jiné obci více bédování, sténání, hořekování a bolestných projevů?

To ne!

A myslíš, že takové projevy najdeš ve větší míře u někoho jiného než u toho, kdo běsní ve svých žádostivých chutích, tedy než u tohoto tyranského muže?

Jak bych mohl? otázal se.

b Pak jsi tedy s ohledem na to všechno a na ostatní podobné věci posoudil tuhle obec jako nejubožejší z obcí vůbec (576 e).

Ne snad správně? otázal se.

To jistě, pravil jsem já. Ale co zase říkáš — s ohledem na to všechno — o tyranském muži?

Že je to daleko nejubožejší člověk ze všech, odpověděl.

Ale to už neříkáš správně, pravil jsem já.

Jak to? on na to.

Podle mne, pravil jsem, ten člověk ještě není na dobro takový.

A kdo tedy?

Snad se ti bude tenhle zdát ještě ubožejší než on. Který?

c Ten, řekl jsem, kdo tyransky založen nemůže žít životem soukromníka, nýbrž stal se nešťastným svým osudem, v němž mu nějakou náhodou připadlo stát se tyranem.

Tuším, pravil, že podle toho, co bylo řečeno, máš pravdu.

Ano, pravil jsem, ale takové věci se nemají stávat předmětem domněnky: ty dva lidi musíme velmi dobře zkoumat rozumovým výkladem, neboť zkoumáním se tu zabývá tím největším, co je, totiž životem dobrým a životem špatným.

Naprosto správně, prohlásil.

Potom uvažuj, zda svými slovy opravdu něco říkáš! Zdá se mi totiž, že je třeba začít uvažovat na základě pozorování této věci.

Které?

Každého ze soukromých držitelů majetku, pokud jsou to boháč, žijící v obcích, a mají velký počet otroků. Ti totiž mají s tyranou dobu v tom, že spravují množství lidí; tyran se pak odlišuje jen jejich počtem.

Ovšem, odlišuje.

Víš tedy, že jsou tihle držitelé beze strachu a že se otroků v domě nebojí?

Čeho by se mohli bát?

Ničeho, odpověděl jsem. Ale uvědomuješ si příčinu?

Ano, je v tom, že tu každému jednotlivému soukromíkovi stojí ku pomoci celá obec.

e To říkáš pěkně, pravil jsem. A co dál? Jestliže by někdo z bohů vynesl z obce jednoho muže, který vlastní padesát nebo více otroků, a složil jej, jeho ženu

a jeho děti se zbylým jméním i s otroky na pustém místě, kde by mu nemohl nikdo ze svobodných přispěchat na pomoc, co myslíš — do jakého a jak velikého strachu o sebe, děti a ženu upadne, že budou svými otroky zahubeni?

Do toho největšího, pravil, aspoň si to myslím.

579a Nebyl by potom nucen některým ze svých otroků se vemlouvati, mnoho jim slibovati, bez potřeby je osvobodzovati z otroctví, a neprojevil by se tak jako lichotník svých obsluhujících otroků?

To je naprosto nutné, nebo zahynout, pravil.

A co potom, kdyb mu bůh kolem dokola usadil za sousedy ve velkém počtu lidi, kteří by nesnášeli, aby jeden vládl nad druhým, nýbrž by takového člověka při přistěžení trestali nejhoršími tresty?

b Myslím si, že by v tom svém svrchované špatném postavení na tom byl ještě hůř, protože by tak byl kolem dokola sřezán samými nepřáteli.

Není potom v takovém vězení právě tyran, neboť ten je svou přirozenou podstatou takový, jak jsme ukázali — plný četných a různých obav a chůtů? Ačkoli je ve své duši dychtivý, jako jediný z obyvatel obce si nemůže ani nikam vyjet, ani se podívat na to, čeho jsou chůví i ostatní svobodní občané, nýbrž většinou zalezlý doma tráví svůj život jako žena a ostatním občanům závidí, vycestuje-li někdo mimo město a vidí-li tam něco pěkného:

To tedy určitě, pravil.

Tyran je nejubožejší, kdežto aristokratický člověk je nejšťastnější

VI/ Muž, který je sám v sobě zle spravován a kterého jsi posoudil jako nejubožejšího (578b), tedy

tyranský muž, sklízí potom o mnoho zel více, nemůže-li svůj život prožívat ve svém soukromí, nýbrž je nějakým osudem donucen stát se tyranem, ač sám nemá nad sebou moc, pokusí se vládnout jiným; je tomu právě tak, jako by se někdo se svým znaveným a bezvládným tělem nestáhl do soukromí, nýbrž byl by nucen prožívat celý svůj život v zápasech a půtkách s jinými těly.

Naprosto správnou a svrchované pravdivou obdobu tu uvádíš, Sókrate.

Milý Glaukóne, pravil jsem já, není to potom docela bídný stav a nežije ten, kdo drží tyranský úřad, ještě hůře než ten, o kom jsi usoudil, že žije daleko nejhůř?

To rozhodně, pravil.

Opravdový tyran, i kdyby se to tak někomu nezdálo, je tedy skutečně opravdovým otrokem ve vlastních projevech největšího poklonkovaní a otročení i lichotníkem vůči největším bidákům. Svě touhy ani v nejmenším nenaplníuje, nýbrž jeví se nejvš potřebným přemnoha věcí a skutečným chudákem tomu, kdo by dovedl pohlédnout na celou jeho duši. Po celý život má také nadbytek strachu a je pln bolestivých křečí — pokud se podobá postavení obce, již vládné. A to se tedy podobá. Či jak?

Ano, docela, pravil.

580a Potom tomu muži dáme navíc ještě i to, co jsme uvedli zprvu (567; 576 a—b), že nezbytně musí být a ze svého úradu se stávat ještě více než předtím závislivým, nevěrným, nespravedlivým, osobně zaujatým, bezbožným, hostilem i pěstounem každé špatnosti. Pro tohle všechno musí být nanejvýš nešťastný a musí dále dělat nejvš nešťastnými i ty, kteří jsou v jeho blízkosti.

Nikdo, kdo má rozum, ti nebude odporovat. Tak mně teď, pravil jsem, sděl svůj výrok tak, jak b jej vynášejí nejhlavnější rozhodčí v závodech, i ty: kdo podle tvého mínění patří v blaženosti na první místo, kdo na druhé, a tak posuď po řadě všech pět: může královského, může tímokratického, muže oligarchického, muže demokratického a muže tyranského.

To je přece snadné rozhodování, pravil. Posuzují je tak, jako by vystoupili na scénu jako sbory, co do jejich dokonalosti a špatnosti i blaženosti a jejího opaku. Máme si tedy na to najmout hlasatele, řekl jsem, anebo mám vyhlásit sám, že Aristónův syn posoudil věc tak, že nejlepší a nejspravedlivější je nejblaženější, c a to že je muž nanejvýš královský a nad sebou kralující, a že nejhorší a nejvíce nespravedlivý je nejubožejší, a tím že je právě ten, kdo jako nanejvýš tyranský člověk spravuje sebe a obec způsobem co nejvíce tyranským.

Považuj to za vyhlášené, pravil.

Nemám dodat aspoň toto? »Ať už své vlastnosti před všemi, lidmi i bohy, skrývají nebo neskrývají« (367 a).

Ano, to dodej, pravil.

Druhý důkaz ubohosti nespravedlivého, spočítávající v rozlišení tři druhů duše.

VII/ Potom dobrá! řekl jsem. To bychom jeden d důkaz měli, ale pohleď na ten druhý, zda ten snad něco znamená.

Který to je?

Já na to: Jako se dělí ve tři druhy obec, tak je i duše každého jedince ve třech druzích (436 a nn.), a odtud podle mne dostaneme i druhý důkaz.

A to je jaký?

Tento: jsou-li tři druhy, potom jsou podle mne i trojí slabosti, a to pro každý druh jedna zvláštní. A právě tak se dělí i žádosti a vlády.

Jak to myslíš? pravil.

Jeden druh duše byl, jak tvrdíme (436 a), ten, jímž člověk poznává, druhý, jímž se vzněcuje, třetí e jsme pro jeho rozmanitost nemohli vyjádřit jedním odpovídajícím slovem, nýbrž jsme ho nazvali tím, co v něm bylo nejvyhraněnější a nejdůležitější; nazvali jsme tedy ten druh pro jeho dychtivou žádostivost potrav, pití, milostných a jiných s tím spojených rozkoší druhem žádostivým (439 d) a také chutivým peněz 581a (436 a), protože žádosti tohoto druhu se většinou naplňují pomocí peněz.

To jsme ovšem nazvali správně, pravil.

A když bychom potom prohlásili, že i jeho slast a láska jsou předmětem zisku, nezaměřili bychom se tak svým výkladem na jeden podstatný rys tak, že by to tu věc nějak osvětlovalo i nám samým, kdykoli bychom mluvili o této části duše, a neoznačovali bychom ji správně výrazy chutivá peněz a ziskuchtivá.

Aspoň mně se zdá, že ano, pravil.

A dále, co se týče vznětlivého druhu duše — ne tvrdíme o něm, že se vždy celý žene za nadvládou, vítězstvím a slávou?

b To ovšem!

Kdybychom jej nazývali chutivým vítězství a chutivým poct, nebylo by to přiměřené?

To by tedy bylo naprosto přiměřené.

Ten druh, jímž docházíme k poznání, je ovšem, jak je každému zřejmé, celý vždy zaměřen k poznání pravdy a k tomu, jak se to s ní má; o peníze a o slávu se on stará ze všech nejméně.

Docela tak.

Nazvali bychom jej potom náležité, budeme-li o něm mluvit jako o člověku chtivém poznání a moudrosti /filosofos/?

Jak ne?

Je potom, pravil jsem, u vlády v duších jedněch tento díl a v duších druhých lidí zas onen, podle toho, c jak který díl vlády se jim právě dostane?

Ano, právě tak, pravil.

Proto potom tvrdíme, že se tak u lidí vyskytují tři základní rody: chtivý moudrosti, chtivý vítězství a chtivý zisku?

Jistě.

A že jsou potom i tři druhy slasti, každý z nich podřazený jednomu z těchto rodů?

Ovšem.

Víš potom, já na to, že kdyby ses postupně dotazoval tří takových lidí, který z těchto životů je nejprjemnější, bude každý vychvalovat nejvíc ten svůj? Člověk věnující se peněžním záležitostem odpoví, že v poměru k nabývání zisku nemá slast z poznávání žádnou cenu — pokud by některá z nich nevydělávala peníze.

Máš pravdu, pravil.

A co člověk chtivý pocti? ozval jsem se. Ten nepovažuje slast z hromadění peněz za nízkou, a podobně i slast z poznávání — pokud by poznávání nepřinášelo poctu — za pouhý dým a prázdný zváně?

Tak tomu bývá, řekl.

A co si máme myslet o člověku chtivém moudrosti, filosofovi? Co bude soudit o ostatních slastech ve srovnání se slastí z poznání toho, jak je tomu s pravdou, a ve srovnání se svým stálým působením v takové činnosti, při níž to poznává? Ne snad, že jsou zcela vzdáleny od jeho slasti? A nezbyvá je pak skutečně

nazývat nutnými, jelikož by ostatní slasti vůbec nepotřeboval, kdyby tu nebyla nutnost?

To by snad bylo dobře vědět, ozval se.

VIII / Když jsou tedy předmětem našeho sporu slasti každého jednotlivého lidského rodu i samotný jejich život — ne však s ohledem na hezčí nebo méně hezký a na horší nebo lepší život, nýbrž s ohledem na větší příjemnost a větší bezstrastnost — jak bychom se potom mohli dozvědět, kdo z nich všech má nejvíc pravdu?

Já aspoň vůbec nejsem s to povědět, prohlásil.

Uvažuj tedy takto: na základě čeho se má posuzovat to, co má být správně posouzeno? Ne snad na základě zkušenosti, pochopení a rozumové úvahy? Nebo by snad někdo měl lepší prostředek k posouzení, než je toto?

Jak by měl? prohlásil.

Potom uvažuj: máme-li tři muže, kdo z nich bude nejkoušenější ve všech uvedených slastech? Ziskuchtivec, který by poznával samu podstatu pravdy, se ti zdá být koušenější v slasti z poznání nežli filosof v rozkoši z nabývání zisků?

To se od sebe hodně liší, pravil. Filosof totiž nezbytně musí ty druhé slasti okoušet již od dětství, zatímco pro ziskuchtivce, jestliže by poznával přirozenou podstatu jsoucen, vůbec není nezbytné okoušet, jak je tato slast sladká, nebo v ní získávat zkušenost. Spíše tu platí, že i pro toho, kdo by se zde hodně snažil, to nijak snadné není.

Člověk chtivý moudrosti /filosofos/ se tedy velmi odlišuje od člověka chtivého zisku svou zkušeností v jedné i druhé slasti, pravil jsem já.

c Ovšem, velmi.

A co potom od člověka chtivého pocti? Ten je ve

slasti z požívání poct méně zkušný než onen /filosof/ z rozumového chápání?

Ale, pravil, pokud lidé přivedou do konce to, za čím se kdo vydal, pak každého z nich provází pocta. Vždyť přece pocty od davu dochází bohatý, statečný i moudrý, a tak tím, že docházejí poct, jsou všichni zkušeni v tom, jaké to je. Avšak okusit pohledu na jsoucno, jakou to obsahuje slast, není uskutečnitelné pro nikoho jiného než pro filosofa.

Tedy pro svou zkušenost, řekl jsem, pronáší úsuddek z těch mužů tento nejlépe.

Daleko nejlépe!

Jistě se stane zkrmeným za účasti rozumového chápání jen on.

Jak by ne?

Nástrojem, jímž se má tohle posuzovat, není ovšem ani nástroj získuchutivého člověka nebo toho, kdo je chtivý poct, nýbrž ten, který patří člověku chtivému moudrosti /filosofovi/.

Jaký to je?

Řekli jsme snad (582a), že posuzovat je třeba pomocí rozumových úvah — či jak?

Ano.

Rozumové úvahy jsou pak předešlým nástrojem tohoto člověka.

Jak by ne?

Kdyby se tedy všechno to, co se posuzuje, posuzovalo nejlépe bohatstvím a ziskem, potom by nutně bylo nejbližší pravdě všechno to, co by chválil nebo haněl člověk chtivý zisku.

Ovšem, velmi nutně.

Kdyby se to však posuzovalo poctou, vítězstvím a mužností, potom by to snad bylo to, o čem by se vylovoval člověk chtivý pocty a chtivý vítězství?

Zřejmě ano.

A co kdyby zkušeností, rozumovým chápáním a rozumovou úvahou?

To, co chválí muž chtivý moudrosti a zároveň chtivý rozumové úvahy, je nutně nanejvýš pravdivé, prohlásil.

583a Jsou-li tedy tři slasti, potom nejpříjemnější by byla ta, která přináší k tomu dílu duše, jímž poznáváme — a v kom z nás tento díl panuje, toho život je nejpříjemnější?

Jak by neměl být? ozval se. Rozumný člověk jako rozhodující chvalořečník pronáší chválu na svůj vlastní život.

O kterém životě říká ten posuzovatel, že je na druhém místě, a o které slasti, že je druhá? otázal jsem se.

Zřejmě je to slast válečníka a člověka chtivého poct. Vždyť ta je mu bližší nežli slast peněženika.

A nakonec, jak se zdá, o té, která patří ke člověku získuchutivému.

Jak také ne? přisvědčil.

Třetí důkaz ubohosti nespravedlivého

b IX/ Taktó by tedy za sebou následovaly dva důkazy, a dvakrát by se stal vítězem spravedlivý nad nespravedlivým. Do třetice jako v Olympii za pomoci Dia Zachránce a Olympského zvaž to, zda slast těch ostatních — kromě člověka rozumového — není ani úplně pravdivá ani čistá, nýbrž jen jaksi nastíněná podoba, jak jsem to, tuším, zaslechl od kohosi z moudrých. A tohleto by snad přece byla ta největší a nejpodstatnější porážka.

Ovšem, daleko největší. Ale jak to myslíš?

c Odpověď naleznu tak, řekl jsem, že ji budu hledat současně s tebou a ty mi budeš odpovídat.

Tedy se ptej, pravil.

Mluv, pravil jsem já. Netvrdíme, že trýzeň je prokladem slasti?

Jistě.

A také, že existuje stav, kdy se nepocituje radost ani strast?

Ovšem že existuje.

A že to, co je uprostřed obou těchto stavů, je jakýsi klid duše od obojího? Či ty to takhle nevykládáš?

Ano, takto, pravil.

Nezpomínáš si, pravil jsem opět, na slova nemocných, která v nemoci pronášejí?

Jaká?

Přeče že není nic příjemnějšího než být zdrav, d ale že jim před nemocí ušlo, že to je to nej příjemnější.

Vzpomínám si na to, pravil.

Slycháváš říkat i ty, kteří jsou po celém těle svíráni nějakou velkou bolestí, že není nic příjemnějšího než přestat být stíhán bolestmi?

Ano, to slychávám.

A ovšem, myslím, že pozoruješ, jak lidé, kteří jsou v jiných podobných situacích, si při nich ve strašných chvílích pochvalují jako nej příjemnější stav nezakoušení trýzni a pokojný klid od něčeho takového, nikoli pocit radosti.

Tohleto, totiž klid, se tehdy ovšem stává stejně tak příjemným jako přínášejícím uspokojení, pravil.

e A kdykoli někdo se svou radostí skončí, pravil jsem, bude pokojný klid od slasti něčím zkormucujícím.

Snad, odpověděl.

Potom to, o čem jsme právě nyní prohlásili, že le-

zí uprostřed obou stavů, totiž klid, bude někdy obojím, i strastí i slasti.

Zdá se.

Je však možné, aby se to, co není ani jedním, ani druhým stávalo obojím?

To se mi nezdá.

Obojí — to, co se v duši uskutečňuje jako slastné i to, co jako kormoutící, je jakýsi pohyb. Anebo ne? (585a)

Ano.

584a Neprojevilo se nám dále to, co není ani kormoutící, ani slastné, jako klid a něco uprostřed jich obou?

Projevilo se, ovšem.

Jak tedy může být správné považovat za příjemné nepocitování bolesti nebo považovat nepocitování radosti za nepřijemné?

Nijak!

Tedy nic takového neexistuje, pravil jsem na to já, nýbrž klid se nám jen zdá být něčím slastným vůči bolestivému a vůči slastnému něčím bolestivým, a nic z těchto přeludů nemá vzhledem k pravdivosti slasti zdravou oprávněnost, nýbrž je to jen jakési kouzelné omámení.

b Jak to aspoň naznačuje rozumová úvaha, pravil. Nyní se podívej, pravil jsem já, na slasti nevyčkázející ze strastí, aby ses snad zase nezačínal domnívat, že přirozený stav je toto: slast je ustáním bolesti a bolest ustáním slasti.

Kde a jaké slasti míníš? otázal se.

Jsou i mnohé jiné, odpověděl jsem, zejména bys mohl pocítit pachové slasti. Ty právě tomu, kdo předtím neokoušel nelibost, vystávají náhle a v neuvěřitelném rozsahu, a když ustanou, nezanechávají po sobě žádnou nelibost.

c Naprostá pravda, přisvědčil.
 Nevěříme tedy, že odstranění bolesti je čistou slastí, ani že bolest je odstranění slasti.
 Ovšem že ne!
 Přece však, řekl jsem, tak zvané slasti, které procházejí tělem k duši (458d), jsou — alespoň ty nejčistější a nejpůsobivější — toho druhu, že jsou to jakási odstranění trýzní.

To ovšem jsou!

Je tomu tak stejně i s pocity radosti a pocity bolesti předem vyvolanými očekáváním věcí příštích před jejich uskutečněním?

Ano, stejně.

d X/ Víš tedy, řekl jsem zase já, jaké jsou a čemu se nejvíc podobají?

Čemu? otázal se.

Domníváš se, že v přírodě existuje »nahore«, »dole«, »uprostřed«?

Jistě.

Domníváš se potom, že ten, kdo se zespedu vznášší ke středu, si myslí něco jiného, než že se vznášší vzhůru? A že by ten, kdo stojí ve středu a hledí tam, odkud se vznesl, měl za to, že je někde jinde než nahore, protože to, co je opravdu nahore, nespátril?

O tom, co by si takový člověk mohl pomyslet, dojista nsmyslím jinak, při Diovi! zvolal.

e Jestliže by se ovšem snašel zpět, pravil jsem, tu by se domníval, že se snaší dolů, a domníval by se to správně?

Jak by ne?!

Pak by tedy tohle všechno pocítoval proto, že by nebyl zkušný v tom, co je to opravdu »nahore«, »uprostřed« a »dole«?

Zřejmě ano.

Mohl by ses tedy divit, že i lidé nezkušení v pravdě mají o mnoha jiných věcech mínění, která vůbec nejsou zdravě rozumná, a jsou v otázce slasti a strasti i toho, co je mezi nimi, na tom tak, že považují za pravdu a skutečně pocítojí strast, jsou-li unášeni k tomu, 585a mu, co je strastné? Jsou-li však od strasti nesení ke středu, potom že mají silný dojem, že dospívají k naplnění slasti — právě tak jako by z neznalosti bílého srovnávali s černým šedé, a tak se poddávají klamu, když ze své neznalosti slasti srovnávají to, v čem není strasti, se strastí?

U Dia, prohlásil, tomu bych se nepodivil, ale divil bych se daleko víc, kdyby tomu tak nebylo.

Převaha slasti z poznání

Uvažuj ale, řekl jsem, takto: nejsou snad hlad, žíba zeň a jiné obdobné pocity nějakými stavy prázdnoty, které se týkají stavu těla?

Jak by ne?

Neznalost a nerozumnost — nejsou ty zase prázdnotou, týkající se stavu duše?

Samozřejmě že jsou.

Potom by se tedy ten, kdo by přijímal potravu i kdo by nabýval rozumu, plnil?

Jak by ne?

Skutečnější naplňování je potom z menšího nebo z většího jsoucna?

Jasně že z většího.

O kterém z těchto dvou druhů se tedy domníváš, že se více podílí na čisté jsoucnosti? Ten, kam náleží chléb, nápoj, příkrm a vůbec všelická strava, anebo c druh pravdivého mínění, vědění, rozumu a pak zkrátka každé dokonalosti? Posuzuj to takto: zdá se ti, že

to, co má účast na věčně stejném, nesmrtelném a na pravdě, co samo je právě takové a samo se právě v takovém rodí, existuje mnohem více než to, co má účast na tom, co nikdy není stejné, je smrtelné a samo je takové a právě v takovém se rodí?

Mnohem víc, pravil, vyniká to, co má účast na věčně stejném.

Podílí se tedy jsoucnost věčně nestejného nějak víc na jsoucnosti než na věděni?

Vůbec ne!

A na čem? Na pravdě?

Ani na té ne!

Jestliže se méně podílí na pravdě, nepodílí se také méně i na jsoucnosti?

To nutné.

Tedy druhy, které se vztahují k pěstování těla, se zkrátka podílejí na pravdě a na jsoucnosti méně než druhy vztahující se k pěstování duše?

Ano, mnohem méně!

Nemyslíš, že právě tak se podílí samotné tělo ve srovnání s duší?

Myslím.

Potom to, co se naplňuje věcmi skutečnějšími, co samo je skutečnější, se opravdu naplňuje více než to, co se naplňuje věcmi méně skutečnými a co samo je méně skutečné?

Jak jinak?

Je-li tedy příjemně naplňovat se přirozeně patřičnými věcmi, potom by to, co se naplňuje skutečně a více jsoucími věcmi, působilo opravdovou slast; a zase to, co by se podílelo na věcech méně jsoucích, by se opravdově a nastálo naplňovalo méně a podílelo by se na méně trvalé a méně opravdové slasti.

To vše je naprosto nutné, pravil.

586a Lidé neobeznámení s chápáním a dokonalostí, účastníci se však stále hostin a podobných hodů, jsou tedy, jak se zdá, unášeni dolů a zas nazpět do středu, a po této dráze se bludně pohybují po celý život; nikdy nevyšli za tuto cestu a ani nepohlédli vzhůru, k tomu opravdovému »nahore«, ani se k němu nepovznegli, ani se skutečně nenaplnili tím, co je, ani neokusili čisté a trvalé slasti, nýbrž tak, jak je určeno zvířatům na pastvě, stále hledí dolů, jsou ohnuti k zemi a ke stolům a uspokojují se pastvou při sytém jídle a ve vzájemném páření; aby toho měli ještě více, okopávají a otrkávají se navzájem a pro svou nenasytnost se navzájem pobíjejí železnými rohy a kopyty, protože tím vším, co existuje, nenaplnili ani své bytí ani to, co toto všechno uchovává.

Jasně jako bůh ve věštách nám tu, Sókratě, prohlásil Glaukón, naznačujes život většiny lidí.

Není potom nutné, aby žili ve slastech smíšených se strastmi, v pouhých stínových přeludech opravdové slasti. Podle toho, jak jsou slasti a strasti navzájem rozmístěny, zabarvují se tak, že se silnými zdají být obě dvě. U nerozumných vyvolávají šílenou touhu po sobě a stávají se předmětem sporů právě tak, jako se podle Stésichora stal Helenin příznak z neznalosti pravdy předmětem sporu těm, kdo byli u Tróje?

Tohle musí být zcela nutně něco takového.

XI/ A potom? Nevznikají nutně při vznětlivé části další takové jevy, kdykoli ji kdo naplňuje buď závistí pro svou ctižádostivost, úporností pro svou horlivost vyhrát, nebo zase hněvem pro svou špatnou náladu, když se bez rozmyšlení a bez rozumu žene za naplněním své pocty, svého vítězství nebo hněvu?

I při vznětlivé části duše nutně musí být něco takového, pravil.

Co tedy? otázal jsem se. Snad se můžeme směle vyslovit tak, že se žádosti, týkající se získatlivosti a horlivosti vyhrát — pokud sledují vědění a rozumovou úvahu a pokud s nimi společně jdou za slastmi — zmocňují těch slastí, k nimž je přivádí rozumová stránka; zmocní se pak nejopravdovějších slastí v té míře, v jaké mohou pravdivé, jdou-li za pravdou, pojmut, a také slabostí jim vlastních, nakolik ovšem plati, že to, co je pro každého nejlepší, je mu i nejvlastnější?

Ovšemže je to pro něho nejvlastnější, přisvědčil.

Kráčí-li duše jako celek za svou částí milující moudrost a nebouří-li se proti ní, potom pro každou jednotlivou část vyplývá, že vzhledem k ostatnímu má činit, co jí přináleží, a být spravedlivá. A dále každé části přísluší sbírat pro sebe slasti sobě vlastní, nejlepší a ší a svrchovaně nejskutečnější.

To jistě.

Tedy, kdykoliv se některá jiná z dalších částí zmocní vedoucího postavení, vyplývá pro ni, že sama nenachází sobě vlastní slast a že ostatní části nutí hnát se za cizí a ne za opravdovou slastí.

Tak tomu je, pravil.

Nezpůsobily by tohle nejvíc ty části duše, jež stojí nejdál stranou filosofie a rozumu?

Zajisté.

Není potom stranou rozumu nejvíc to, co je nejvíc stranou zákona a řádu?

To je ovšem jasné!

Neukázaly se být nejvzdálenějšími žádosti milostné a tyranské?

Zajisté.

A nejmeně vzdálenými žádosti královské a spořádané?

Ano!

Potom, jak myslím, bude stát stranou opravdové a vlastní slasti nejvíce tyran, nejmeně král.

To je nutné.

A tedy nejmeně příjemně bude žít tyran, prohlášen jsem, a nejvíce zas král.

Naprosto nutné.

Víš, oč méně příjemně žije tyran než král?

Až to řekneš, odpověděl.

Jsou-li, jak se to jeví, tři slasti, jedna pravá a dvě c nepravé, potom tyran, který vešel za hranici pravých slastí na úniku před zákonem a rozumem, žije pod jednou střechou s jakýmsi otrockými slastmi, které ho obklopují jako tělesná stráž (573d—e); a o kolik stojí proti králi níže, není vůbec snadné povědět, leda snad takto.

Jak?

Vzhledem k oligarchickému muži je tyran nepochybně na třetím místě; uprostřed nich byl totiž muž demokratický.

Ano.

Je-li správné to, co teď bylo řečeno, potom by proti oligarchickému muži tyran sdílel místo až se třetím přeludem opravdové slasti.

Tak tomu také je.

Oligarchický člověk je potom vzhledem ke královskému člověku také na třetím místě, pokud aristokratického a královského člověka bereme jako totožné.

Ovšem, je třetí.

Vzdálenost tyrana od opravdové slasti je tedy dána číslem třikrát tři.

Zřejmě.

Jak se zdá, byl by přelud tyranské slasti obsažen ve čtvrtci jeho délky, prohlásil jsem.

Jistě.

Potom se velikost vzdálenosti tyrana od krále ozřejmí umocněním toho čísla na druhou a toho zase na třetí.

Je to jasné, ovšem jen známému počtů, prohlásil. Dále, jestliže by někdo chtěl říci opačně, oč je vzdálen opravdovosti slasti král vzhledem k tyranovi, pak po znásobení shledá, že král žije sedmsetdevětatvacetkrát příjemněji, kdežto tyran při téměř vzdálenostním poměru zase strastněji.

Ohromils nás neuvěřitelným číslem rozdílů mezi 588a těmi dvěma muži, spravedlivým a nespravedlivým, vzhledem k slasti a strasti, prohlásil.

A přece je pravdivé i případné pro jejich životy, pokud jim ovšem také náležejí dny, noci, měsíce a roky, pravil jsem na to já.

Jistěže náležejí.

Dále, jestliže dobrý a spravedlivý muž vítězí nad špatným a nespravedlivým o tolik v slasti, jak potom nesmírně mnoho jej předčí uspořádaností svého života, krásou a dokonalostí?

Opravdu nesmírně, u Dia! prohlásil.

Působení spravedlnosti a nespravedlnosti na člověka

b XII/ Dobrá tedy, pravil jsem. Když jsme ve výkladu dospěli až sem, chopme se znovu už zprvu řečeného, kvůli čemu jsme sem dospěli. Někde se tam snad říkalo, že činit bezpráví prospívá tomu, kdo je dokonale nespravedlivý, ale o němž se míní, že je spravedlivý (360e—361d). Anebo jsme to takhle neříkali?

Ano, tak.

Poté co jsme se shodli na tom, jaký dosah má

každá ta věc, totiž činit bezpráví a jednat spravedlivě, veďme nyní s tím, kdo takto usuzuje, rozhovor!

Jak? optal se.

Tak, že si svým rozumem vytvoříme obraz duše, aby na něm náš spoluhlavčí poznával obsah své řeči.

c Jaký obraz? otázal se.

Nějaký takový, pravil jsem já, jaké se uvádějí v bájích jako kdysi vzniklé bytosti, například Chimaira, Skylla, Kerberos a některé další, v nichž prý srostlo mnoho různých tvarů tak, že se vytvořilo jedno tělo.

Ovšem, to se říká, pravil.

Vytvoř tedy jednu podobu mnohotvarého a vícehlavého zvířete, majícího kolem sebe hlavy krotkých a divokých zvířat a schopného toto všechno proměňovat a ze sebe rodit.

d Bylo by to dílo podivuhodného tvůrce, pravil. Přece však, protože myšlenka se dá lépe opracovat než vosk či ostatní podobné látky, nechť je to tu vytvořeno!

A teď zas jednu — jinou — podobu lva a potom zas jednu člověka! A největší nechť je ten první výtvor a druhým ať je ten druhý.

Tyhle jsou snadnější, pravil, už jsou vytvořeny!

Teď spoj ty tři do jednoho tak, aby tvořily jakýsi přirozený celek.

Jsou spojeny, pravil.

Vytvoř potom kolem nich zvenčí podobu jednoho tvora, totiž člověka, takže se tomu, komu se nedostává možnosti vidět věci uvnitř, nýbrž dívá se jen na e vnější slupku, jeví pouze jediná živoucí bytost, člověk.

Vnější podoba je hotova, prohlásil.

Potom tomu, kdo tvrdí, že tomuto člověku je ku prospěchu konat bezpráví, ale konat spravedlivé věci

že mu neprospívá, povězmé, že tím netvrdí nic jiného, než že mu je ku prospěchu to mnohonásobné zvíře dobře vykrmovat a posilovat, a stejně i Iva a to, co jej provází, kdežto člověka zas mořit hladem a vysilovat tak, že by mohl být vláčen, kam jen by ho jeden z těch dvou tvorů vedl; a že mu není ku prospěchu ani aby si jeden s druhým na sebe navykali, ani aby se přáteli-li, nýbrž aby se mezi sebou kousali a požírali ve vzájemném boji.

Opravdu, docela tak by tohle tvrdil člověk vychvalující konání bezpráví, pravil.

Potom by zase ten, kdo tvrdí, že spravedlivé činy prospívají, říkal, že toto je třeba činit a toto mluvit b proto, aby tak ten vnitřní člověk více ovládal celého člověka a aby se o toho mnohohlavého tvora staral jako hospodář: bude v něm pěstovat a ochočovat všechno krotké, a na druhé straně všemu, co je v něm divoké, bude bránit v růstu, když si napřed učiní povahu Iva spojencem (440e)? A když se bude starat o všechny části dohromady a učiní je přátelskými vůči sobě i vůči jim navzájem — bude je potom pěstovat takto?

Toto by jistě říkal zas ten, kdo chválí spravedlnost.

Pak by ten, kdo vychvaluje spravedlivé věci, říkal c v každém případě pravdu, a ten, kdo chválí nespravedlivé, nepravdu. S přihlédnutím jak k slasti, tak dobré pověsti a prospěchu mluví pravdu ten, kdo spravedlnost vychvaluje, kdežto ten, kdo jí haní, nemluví nic pravdivého a haní, aniž ví co.

To se mi nezdá, řekl on.

Přesvědčujeme ho tedy mírně, vždyť nechybuje úmyslně (382 a), a ptejme se ho: »Cítilhodný příteli, neměli bychom říci, že obecné označení „krásné“ a „ha-

nebné“ vzniklo právě pro tohle — krásné je všechno to, co zvířecí stránku naší přirozené povahy podmaňuje člověku, snad lépe jeho božské části, hanebné zase to, co mírnou stránku dává do otroctví strance divošské?« Přisvědčí on k tomu, nebo jak odpoví?

Uvěří-li mi, potom přisvědčí, pravil.

Existuje tedy někdo, řekl jsem, komu je podle tohoto výkladu ku prospěchu nespravedlivě přijímat peníze, když přitom přece dochází právě k něčemu toho druhu? Vždyť ten, kdo takto přijímá peníze, uvádí tím e nejlepší část sebe do otroctví u své nehorší části. Anebo kdyby někdo svého syna nebo dceru dával do otroctví, a to u surových a zlých lidí, nebylo by mu to ku prospěchu, ani kdyby za to bral přemnoho peněz. Jestliže však někdo dává svou nejvíce božskou část do otroctví u části naprosto bezbožné a nejvíce poskvrněné a přitom toho vůbec nelituje, nestane se potom nešťastníkem a nebude tím přijatým zlatem mnohem blíž 590a té nejhroznější zkáze než Erifylé, která za život svého muže přijala náhrdelník (Homér, Od. XI 326 n.)?

Jistěže bude mnohem blíž, pravil Glaukón. Já ti ovšem odpovídám za něho.

Neřest zotročuje člověka zvířeti, které je v něm

XIII/ Nemyslíš, že se bezuzdné chování ode dávná potírá i proto, že se jím mnohem více, než je třeba, pouští z uzdy ta hrůzná, obrovská a mnohotvárná nestvůra?

To je zřejmé, pravil.

Nekarají se vzpurnost a nerudnost při nadměrném zvětšení a vzepětí lvích a hadích prvků?

Docela tak.

A zase při ochabnutí a oslabení oněch prvků se

nekárají rozmářilost a chlípnost, kdykoli vyvolávají v člověku bážlivost?

Jak by ne?

A potom lichocení a nečestné chování — ty tedy, kdykoli někdo právě tuto část, vznětlivou, podrobuje vzpurnému zvířeti a pošpiněnou penězi a nenasýtíností ji už od mládí navyká, aby se namísto lva stávala opicí?

c Ano, jistě, pravil.

A proč podle tebe přinášejí potupu nízké práce a rukodělná činnost? Nebo chceme snad tvrdit, že pro něco jiného než proto, že ten člověk má svůj nejlepší druh duše od přírody, takže není s to těm nestvůrám v sobě vládnout, nýbrž si je pěstuje a je schopen poznávat pouze to, co jim lahodí?

Zdá se, pravil.

Nejlepší má řídit nejhoršího

Aby tedy i takový člověk byl spravován podobným správcem jako člověk nejlepší, tvrdíme, že má být otrokem onoho nejlepšího člověka, protože ten má v sobě řídicí božský prvek. A nemyslíme, že by se ta správa měla dát ke škodě otroka, jako se to domníval (343 a) o lidech pod správou Thrasymachos, ale že pro každého je daleko nejlepší být spravován tím, co je božské a rozumné (zejména, má-li to kdo v sobě sám, a nemá-li, tedy od toho, co k němu přistoupí zvenčí), abychom si byli všichni co jen možno podobní a navzájem si byli přáteli, neboť bychom byli řízeni týmž.

To je ovšem řečeno správně, pravil.

e I zákon, pravil jsem zas já, dává najevo, že chce něco takového, protože je každému členu obce spojencem. A také vedení dětí tím, že je nenecháváme žít

svobodně, dokud v nich nezavedeme — právě tak jako v obci — patřičné zřízení; a až v nich vypěstujeme to 591a nejlepší a až jim to ustanovíme za obdobného strážce a správce, jakým bylo to nejlepší v nás, teprve tehdy je propustíme jako svobodné.

Ovšem, tohle dává zákon najevo, prohlásil.

Jak potom, Glaukóne, a z jakého důvodu prohlásíme, že je ku prospěchu konat bezpráví, chovat se nepřistojně anebo nestoudně, tedy dělat takové věci, jimiž se člověk sice stane mnohem horším, ale zato nabude buď víc peněz nebo nějakou jinou moc?

To prohlásit nijak nemůžeme, řekl.

Jak bychom potom prohlásili, že je ku prospěchu, aby ten, kdo páchá bezpráví, zůstával skryt a nepotrestán? Nestává se snad ten, kdo zůstává v skrytu, ještě horším, zatímco zvířecký prvek toho, kdo nezůstane skryt a podstoupí trest, se uklidňuje a mírní a jeho ušlechtilý prvek se osvobozuje? Jeho celá duše se tím dostává do svého nejlepšího přirozeného řádu, a protože získává rozumnost a spravedlnost s rozvahou, přijímá o tolik cennější vzhled nežli tělo, získávající sílu a krásu se zdravím, o kolik je duše cennější nežli tělo?

Naprosto tak, prohlásil.

c Potom ovšem ten, kdo má rozum, bude žít tak, že k tomuto cíli zaměří všechno, co v něm je. Na prvním místě bude mít v úctě nauky, které učiní jeho duši právě takovou, kdežto všim ostatním bude opovrhovat.

Jasně, odpověděl.

Potom, řekl jsem, jistě nebude žít tak, aby svěřil stav svého těla a jeho výživu zvířecké a nerozumné slasti a aby k tomu byl i zaměřen, nýbrž naopak nebude hledět na zdraví a nebude se zabývat tím, aby byl

d silný, zdravý či krásný, pokud by od těchto vlastností neměl nabýt i rozumnost (410b—c), ale bude vždy zřejmě vytvářet harmonii těla kvůli souzvuku v duši. To tedy určitě, pravil, má-li být opravdu múzickým člověkem (432a, 433d—e).

A nebude i při nabývání majetku, optal jsem se, vytvářet ucelený a souladný řád? A zmaten množstvím davu nebude hromadu svého bohatství do nekonečna zvětšovat a nevejdou mu z toho nekonečná zla?

Nemyslím si, prohlásil.

e Bude ale, řekl jsem, přihlížet k tomu ústavnímu uspořádání, které je v něm sám, a bude se mít na pozoru, aby se nic z toho, co je uvnitř jeho nitra, nějak nevychýlilo ze svého postavení, *ἄ* už z nadbytku nebo z nedostatku majetku, a podle této zásady bude ten stav řídit příjmem a vydáním, nakolik toho bude schopen.

To jistě, řekl.

592a Ale s ohledem na totéž bude i z úředních hodnotí přijímat a ochotně okoušet ty, které by ho podle jeho názoru učinily lepšími, před těmi však, které by přítomný stav jeho duše narušovaly, bude prchat v životě soukromém i veřejném.

Mudrc uskuteční ideální obec uvnitř sebe

Potom se tedy nebude chtít podílet na obecních záležitostech, bude-li mít na mysli tohle, pravil.

Při psu, zvolal jsem, v obci, která je jeho, to ovšem bude chůt, a hodně! Ale asi ne ve své rodné obci, pokud by tu nedošlo k nějakému božskému zásahu (499b).

Rozumím, řekl. Myslíš tím v obci, kterou jsme nyní probrali při jejím zakládání, v té, která je jen

v našich úvahách — protože, myslím, ta na světě b nikde neexistuje!

Ale, pravil jsem na to já, snad její vzor leží na nebi pro toho, kdo ji chce spatřit a kdo hledě na ni chce uspořádat sebe sama. A vůbec nezáleží na tom, zda tu někde je nebo bude; vždyť ten člověk by konal jenom to, co je vlastní jí jediné a žádné jiné (368a—369e; 472b).

To je ovšem přirozené, pravil.

65

SVAZEK
ANTICKÉ
KNIHOVNY
NAKLADATELSTVÍ
SVOBODA — LIBERTAS

Platón, Ústava. Z řeckého originálu podle vydání Platon, Oeuvres Complètes, tome VI, La république I—III, E. Chambry, Paris 1932, 1933, 1934 a podle dalších vydání uvedených v ediční poznámce přeložil, poznámkami, přehledem díla a seznamem vlastních jmen doplnil prof. dr. Radislav Hošek, CSc. Předmluvu napsal dr. Petr Horák, CSc. Překlad odborně recenzoval Jan Janda, CSc. Přebal a vazbu upravila Anna Kubů. Vydání první. Praha 1993. Vydalo Nakladatelství Svoboda jako svou 6344. (7457.) publikaci. Odpovědná redaktorka dr. Dana Kestřánková. Výtvarná redaktorka Marta Brabencová. Technická redaktorka Jitka Vostradovská. Výtiskla Česká typografie, a. s., Praha. AA 26,40, VA 26,86. Tematická skupina 13/32. 73, 605-21-8.5